

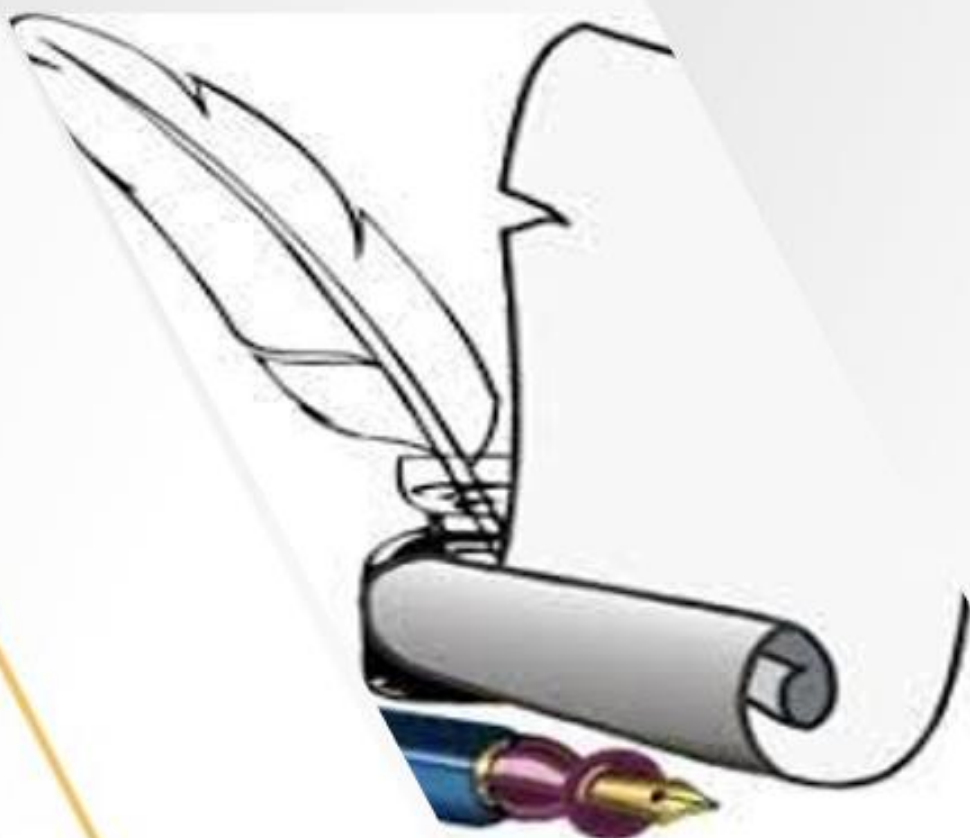
Respublika
Ta'lim Markazi

unicef

ONA TILI FANI

MILLIY O'QUV DASTURI

2022/2023 -O'QUV YILI

ONA TIL FANI TAVSIFI VA INTEGRATSIYASI

Til va adabiyot fanlari ona tili, adabiyot, o'zbek tili (ta'lim boshqa tillarda olib boriladigan maktablar uchun), qardosh tillar (qozoq, qirg'iz, tojik, turkman), rus tili (ta'lim rus va o'zbek tilida olib boriladigan maktablar uchun) o'quv predmetlarini qamrab oladi hamda ularning o'zaro aloqadorligini ta'minlaydi.

O'quvchiga tilni o'qitish orqali shu til bo'yicha egallanadigan nutqiy faoliyatning asosiy to'rt turi: nutqni tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozish amallari bo'yicha har bir sinfda taqozo etiladigan malaka va ko'nikmalar me'yorini rivojlantirish, bunda o'qish hamda mehnat jarayonida, oila va jamoat joylarida yuzaga keladigan turli nutqiy vaziyatlarda mustaqil ravishda fikr almasha olish va fikr bayon eta bilish, eshitilgan materialni idrok etish, shuningdek, yozma manbalarni o'qish orqali axborot olish, voqea-hodisalarga o'z munosabatini bildirish tarzida muloqotga kirish malakasini egallab borish dinamikasi nazarda tutiladi.

Adabiyot so'z san'atidir, shu sababli ona tilini puxta o'zlashtirmasdan turib, adabiyotning go'zalligi va qudratini anglab bo'lmaydi. Ona tili va adabiyot fani darslarida amalga oshirish lozim bo'lgan asosiy masala o'quvchida so'zga qiziqish va e'tibor hissini muntazam sur'atda o'stirib borishdan, ularga so'zning ahamiyati, turli matnlarda tutgan o'rnini tushuntirishdan iborat. Fanlararo bog'lanishni tafakkurning rivojlanishiga qiyoslash mumkin. Fanlarni o'zaro bog'lab o'rganish, u yoki bu fan bo'yicha o'rganilayotgan voqea-hodisa haqida o'quvchida jonli mushohada qilish malakasini o'stiradi. Bu bilan o'quvchi voqea-hodisa haqida aniq tasavvurga ega bo'ladi. O'qituvchi ona tili, adabiyot hamda o'zbek tili fanlarini boshqa fanlar bilan uzviy bog'lagan holda o'qitar ekan, yangi materialni bayon qilish, mustahkamlash jarayonida, shuningdek, takrorlash, umumlashtirish vaqtida u yoki bu mavzu yuzasidan o'zni bilan bog'laydi va o'quvchini mantiqiy, tahliliy mushohadaga undovchi turli mazmunga oid matnlardan foydalanadi. Bunday matnlardan foydalanish o'quvchini ijodiy fikrlash, matnni tushunishga o'rgatadi hamda ularning bilimi va dunyoqarashining boyishiga xizmat qiladi.

Yosh avlod ma'naviyatini rivojlantirish o'zbek xalqining boy tarixi, milliy qadriyatlari, urf-odatlari va ularni o'zida aks ettirgan adabiy-badiiy meros bilan yaqindan tanishtirish, milliy an'ana, bayram, urf-odatlar asosida shakllangan milliy va umuminsoniy qadriyatlarni singdirishni taqozo etadi. Bunda, jumladan, o'zbek adabiyotining ixcham va go'zal namunalari, xalqning tarixiy, madaniy hayotiga xos muhim lavhalar, jahon milliy madaniyatiga hissa qo'shgan o'zbek xalqi vakillarining ijodiy merosini o'rganish ham ko'zda tutiladi. Bu jarayonda o'rganilayotgan so'z va so'z shakllarini to'g'ri talaffuz qilish hamda yozish, so'zni grammatik jihatdan to'g'ri shakllantirish, so'zlarni o'rinli tanlash va sintaktik-uslubiy jihatdan

to'g'ri baholay olish, jumla tuzish va nutq ohangini belgilashda adabiy til imkoniyatlaridan o'rinli foydalanish talab etiladi. Til o'rganishda uzluksiz ta'limning boshlang'ich va umumiy o'rta bosqichlarida til ta'limining lisoniy, lingvopsixologik, sotsiopsixologik va paralingvistik va, muhimi, umumdidaktik va o'ziga xos metodik xususiyatlardan kelib chiqqan holda hosil qilinadigan nutqiy-kommunikativ, grammatik va umumtarbiyaviy vazifalar belgilanadi.

“Ona tili” nafaqat leksik va grammatik me'yorlarni o'rgatuvchi, balki o'quvchi nutqiy faoliyatida ixtiyoriy mavzu, fanlar kesimidagi matnlarni tinglab tushunish, to'g'ri o'qish, orfoepik va orfografik me'yorlarni qo'llash salohiyatini rivojlantirishiga xizmat qiladigan fandır. O'quvchining mantiqiy, tanqidiy, ijodiy fikrlashi uchun ona tili darslarida o'qib tushunishga alohida e'tibor qaratiladi. Ona tilini puxta o'zlashtirgan o'quvchi boshqa fanlarni qoniqarli o'zlashtiradi. O'qish savodxonligi mukammal bo'lgan o'quvchi boshqa fanlarda o'rganayotgan matnlarni o'qish orqali mantiqiy, tanqidiy, ijodiy fikrlaydi, olgan bilimlarini hayotda qo'llay olish layoqati rivojlantiriladi. Shuningdek, o'quvchining mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilgan xalqaro baholash dasturi (PISA, PIRLS) talablariga mos keladigan matnlar bilan ishlashga mo'ljallangan amaliy topshiriqlarni matnlarning mazmuniga moslashtirish o'qituvchi oldidagi asosiy vazifalardan biri. Bunda matnni tushunish, tahliliy, tanqidiy fikrlash va munosabat bildirish malakalarini shakllantirish ko'zda tutiladi.

Ona tili fani o'quvchi shaxsida fikrlashga, o'zgaralar fikrini anglashga, o'z fikrini og'zaki hamda yozma shaklda nutq sharoitiga mos ravishda to'g'ri va ravon bayon qila olishga qaratilgan nutqiy (kommunikativ) kompetensiyani rivojlantirish; o'quvchida til qurilishiga oid o'zlashtiriladigan amaliy bilimlarni (fonetika (orfoepiya), leksika, so'z tarkibi, morfologiya, sintaksis, yozuv va imlo, tinish belgilari, nutq uslublari, stilistikaga oid tushunchalarni) rivojlantirish.

O'zbek tili fani umumiy o'rta ta'limning ta'lim boshqa tillarda olib boriladigan maktablarida ikkinchi til sifatida o'qitiladi. Ushbu fan ta'limi mazmunida asosiy diqqat-e'tibor nutqiy va lingvistik kompetensiyani shakllantirishga mo'ljallangan, bu o'quvchining o'zbek tilidan egallaydigan lingvistik bilimlari vositasida kundalik turmush, ijtimoiy-madaniy hayot, mutaxassislik sohalarda og'zaki va yozma shaklda erkin muloqot yurita olishini ta'minlash asosida amalga oshiriladi. O'quvchining kundalik va kasbga oid sohalarda faoliyat olib borishi uchun o'zbek tili fani bo'yicha o'zlashtirgan bilimlarini muloqot jarayonida qo'llash malakasini rivojlantiruvchi nutqiy kompetensiyalar va o'zbek tilida og'zaki va yozma savodxonligini rivojlantirishga yo'naltirilgan lingvistik kompetensiyalar o'quvchining o'zlashtirgan bilimlari asosida o'zini o'zi mustaqil rivojlantirish, egallangan bilim, ko'nikma va malakasini turli vaziyatlarda qo'llay olishga qaratilgan tayanch kompetensiyalarni shakllantirishini ko'zda tutadi.

Adabiyot fani milliy hamda jahon adabiyotining nodir namunalarini bilish asosida o'quvchining ma'naviy-axloqiy dunyosi, adabiy-estetik didini shakllantiradi hamda ularda mustaqil fikrlash, obrazli tafakkurga oid bilim, ko'nikma, malakalarni hosil qilish va rivojlantirish, o'quvchini badiiy adabiyotga qiziqtirish, asarlarni o'rgatish jarayonida olam va inson tabiati, milliy hamda umuminsoniy qadriyatlar, shuningdek, kitobxonlik madaniyatini shakllantirish orqali o'quvchining ma'naviyatini boyitish, dunyoqarashini kengaytirishga xizmat qiladi.

O'qish (umumiy o'rta ta'limning boshlang'ich sinflari o'quv rejasidagi adabiyot) fani og'zaki va izchil nutqni o'stirish, so'z boyligini oshirish, to'g'ri va ifodali o'qishga o'rgatish bilan birga ularda kitobxonlik va nutq madaniyati hamda mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi. O'qish fanini o'qitish orqali o'quvchida to'g'ri, tez, ongli, ifodali o'qish malakalarini shakllantirish; mutolaaga muhabbat uyg'otish, ularni oddiy kitob o'quvchidan chuqur mulohaza yurituvchi, ijodkor kitobxon darajasiga ko'tarish; o'qish orqali tevarak-atrof, borliq haqidagi bilimlarini kengaytirish, dunyoqarashini boyitish; axloqiy-estetik va mehnatsevarlik ruhida tarbiyalash; nutqi va tafakkurini o'stirish; tafakkurida elementar adabiy tushunchalarni shakllantirish; o'quvchining fikrlashini o'stirish ko'zda tutiladi. O'qish darslari oldiga qo'yilgan tarbiyaviy vazifaning muvaffaqiyatli hal etilishi darsda badiiy asar matni ustida ishlash bilangina bog'liq bo'lib qolmay, balki bolani qurshab olgan hayot, tabiatdagi o'zgarishlar, ekologik vaziyat, ijtimoiy foydali mehnat bilan ham o'zaro bog'liq bo'lishi lozim. O'quvchini o'qishga o'rgatishda hayot tajribalariga tayanib ish ko'riladi. O'qish darslari bolalarda go'zallikka muhabbat uyg'otadigan, poklik tuyg'ulariga ozuqa beradigan, hissiyotni o'tkirlashtiradigan, aqlni charxlaydigan, tasavvurlarni boyitadigan, estetik didni o'stiradigan musiqa va tasviriy san'at fanlari bilan uzviy bog'langan bo'lishi kerak. O'qish, musiqa va tasviriy san'at darslarini o'zaro bog'lab uyushtirish bolalarda san'at asarlarini to'g'ri tushunish va qadrlash ko'nikmalarini o'stiradi, o'quvchining shaxs sifatida ma'naviy qiyofasini shakllantirishga xizmat qiladi.

Til va adabiyot fanlari blokidagi fanlar o'zaro ijtimoiy va aniq fanlar bilan uzviy bog'lab o'qitiladi. Agar o'quvchi matndan tashqari jadval, diagrammalardagi topshiriqlarni mantiqiy fikrlab, unga tanqidiy yoki ijodiy yondasha olmasligi o'qish savodxonligida qusur borligidan dalolat.

Matematika faniga doir masala, misol, topshiriqlarni bajarish uchun, albatta, uni tushuna bilish zarur. Masalan, topshiriqlar gaplar vositasida ifodalanadi. Gap qurilishini esa, shubhasiz, ona tili fani o'rgatadi. Fanga oid matnlarni tinglab tushunish, mantiqiy fikrlash orqali matematik o'lchov va hisob-kitoblar bilan bog'liq masalalarni yechish, laboratoriya va boshqa tajribalarni o'tkazish jarayonida eng maqbul yechimni topa olish va to'g'ri qaror qabul qilish malakalari rivojlantiriladi.

Fizika va astronomiya faniga doir masala, formula, matnlarni o'qib tushunish ushbu fan tushuncha va hodisalarini – bu fan ramzlari va

amaliyotlarini to'g'ri yozish va o'qish orqali qanchalik to'g'ri va ongli uqqanligi yoki uqmaganligini ham ko'rsatib turadi. Fanga oid matnlarni o'qish jarayonida o'quvchining mantiqiy fikrlash qobiliyati, aqliy rivojlanishi va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish barobarida olamning yagona manzarasiga oid tafakkurlarini rivojlantirish hamda egallagan bilimlardan kundalik hayot faoliyatlarida foydalanish ko'nikmasini shakllantirishni ko'zda tutadi.

Kimyo faniga oid matnlarni, terminlarni, atamalarni o'zlashtirish, topshiriqlarni bajarish uchun, albatta, uni tushuna bilish zarur. Fanga oid matnlarni to'g'ri o'qish va tinglab tushunish orqali o'quvchi moddalar tarkibi, kimyoviy atamalarni farqlash, inson faoliyati va tabiatda ro'y berayotgan kimyoviy jarayonlar haqidagi tushunchalarni biladi. Kimyoviy birikmalarning farqlarini, tabiiy tizimlarning kimyoviy asosini, moddalarning tuzilishi va tarkibining o'zaro bog'liqligini o'rganadi. Kimyoviy moddalar hamda maishiy kimyo mahsulotlaridan ehtiyokorlik bilan foydalanish va ular asosida eksperiment o'tkazish ko'nikmasi rivojlanadi.

Biologiya faniga o'quvchi oid matnlarni to'g'ri o'qish, tushunish orqali terminlar, atamalarni o'zlashtirish, jonli tabiatni tizim sifatida bilish, jonli va jonsiz tabiat o'rtasidagi uyg'unlikni his etish, jonli muhit muammolarini hal qilish ko'nikmalariga ega bo'ladi, ijtimoiylashuvi rivojlanadi. Bir vaqtning o'zida atrofimizni o'rab turgan jonli tabiatga ijobiy munosabat, tabiiy rang-baranglikni saqlab qolish, shuningdek, javobgarlikka asoslangan mustahkam hayotiy faoliyat shakllanadi.

Tabiat va geografiya faniga oid matnlarni tinglab tushunish, o'qish orqali o'quvchida tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy obyekt, jarayon va hodisalar, vatanimiz tabiiy sharoiti va boyliklari, aholisi va iqtisodiyoti, jamiyat va tabiatning o'zaro aloqadorligi, tabiatdan oqilona foydalanish va ishlab chiqarishni to'g'ri tashkil etishning global va hududiy muammolari haqida ilmiy-amaliy tushunchalar hosil bo'ladi, mustaqil fikr-mulohaza yuritish, xaritalardan foydalana olish, geografik bilimlarni amalda qo'llash malakalari shakllanadi.

Informatika va axborot texnologiyalari faniga oid matnlarni tushunish, o'qish orqali axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va kompyuter texnikasidan foydalanish malakalari rivojlanadi.

Tarix fani orqali adabiy va tarixiy dalillarni bir-biriga qiyoslash, dalillar haqida fikr yuritish va to'g'ri xulosalar chiqarish bilimni puxta o'zlashtirishda katta ahamiyat kasb etadi. Adabiyot va tarix fani o'zaro yaqin turadi. Adabiyot darslarida o'quvchi dunyoqarashini shakllantirishda ularning tarix fanidan olgan bilimlari bilan birga, hozirgi davrdagi ijtimoiy-siyosiy hodisalarni o'rganishlaridan ham foydalaniladi. Ilmiy dunyoqarashni shakllantiruvchi yorqin tarixiy shaxslar obrazlari ham o'quvchining ma'naviy dunyosini boyitadi, jamiyatning moddiy boyligi va ma'naviy madaniyatini rivojlantirishga o'z hissalarini qo'shish tuyg'usini o'stiradi. Shu yo'l bilan o'quvchida ijtimoiy

hayot voqealari hamda adabiyot va san'at asarlarini mustaqil anglash malakasi, izchil dunyoqarash shakllantiriladi.

MAKTAB BITIRUVCHILARIDA TIL VA ADABIYOT FANLARI BO'YICHA RIVOJLANTIRILADIGAN UMUMIY KOMPETENSIYALAR

(umumiy o'rta ta'lim bitiruvchilariga qo'yiladigan talablar)

NUTQIY KOMPETENSIYALAR

Og'zaki nutq malakasi	
OTBMT.ON.1	o'zbek adabiy tili me'yorlariga amal qilgan holda turli nutqiy vaziyatlarda ravon so'zlay olish
OTBMT.ON.2	mavzu yuzasidan nutq tayyorlay olish va uni bayon qilish, mavzu doirasidagi fikr va g'oyalarini taqdimot ko'rinishida namoyish qilish
OTBMT.ON.3	munozaralarda ishtirok etish, fikrlarni umumlashtirish va munosabat bildira olish
OTBMT.ON.4	badiiy matnni yoddan ifodali aytish, bunda ohang, ovoz tovlanishlari va to'xtam (pauza) dan o'rinli foydalana olish

Yozma nutq malakasi	
OTBMT.YN.1	o'z fikr va hissiyotlarini imlo, punktuatsion, uslubiy qoidalarga rioya qilgan holda to'g'ri, izchil, ifodalash, shuningdek, ma'lumotni belgilangan hajm talabiga ko'ra yoza olish
OTBMT.YN.2	turli maqsad va har xil o'quvchiga mo'ljallangan matnlarni yoza olish, xususan, ma'lum narsa/hodisa haqida yozma ma'lumot yetkaza olish
OTBMT.YN.3	materiallarni tartiblash va umumlashtirish, fikr va dalillarni tafsilotlar bilan asoslab yoza olish
OTBMT.YN.4	yozma nutqining ta'sirchanligini oshirish maqsadida ifoda vositalarni o'rinli qo'llay olish
OTBMT.YN.5	matnning izchilligi ta'minlash va saviyasini oshirish uchun so'z va grammatik vositalarni to'g'ri qo'llay olish
OTBMT.YN.6	imlo, uslub va punktuatsion me'yorlarga rioya qilish.

Anglash malakasi	
O'qish va tushunish	
OTBMT.A.O'T.1	matnning uslubini farqlagan holda ravon va ifodali o'qiy olish;
OTBMT.A.O'T.2	matnda til qanday qo'llanganini, xususan, har bir so'z, so'z birikmasi va gap shaklining qanday ma'no tashiyotganini, nega aynan shu so'z, birikma yoki gap qo'llanganini, matn tuzilishi va uning tarkibiy qismlarini bog'lovchi vositalarning vazifasini tushuna olish;

OTBMT.A.O'T.3	ibora (idioma)lar, maqol va aforizmlarning matnga qo'shadigan hissasini aniqlay olish
OTBMT.A.O'T.4	matn mazmuniga mos sarlavha (lar)ni topa olish
OTBMT.A.O'T.5	matn obyektiga muallifning nuqtayi nazarini aniqlay olish
OTBMT.A.O'T.6	xulosa chiqarish, xulosani matnda berilgan hodisaga bog'lay olish
OTBMT.A.O'T.7	matnning yozilishidan qanday maqsad ko'zlanganini, qaysi toifadagi o'quvchiga mo'ljallanganini, qanday kontekstda yozilganini bilish va bu bilimni matnni yaxshiroq tushunish uchun qo'llay olish.

Tinglab tushunish

OTBMT.A.TT.1	monologik nutq va suhbatni tinglab tushuna olish
OTBMT.A.TT.2	jonli nutq va audiomatn mavzusi yuzasidan tilga olingan tafsilotlarni belgilay olish;
OTBMT.A.TT.3	berilgan savollarni tushuna olish va javob bera olish
OTBMT.A.TT.4	so'roq gap, darak gap, undov gaplar va kinoya ohangidagi farqni tushunish;
OTBMT.A.TT.5	audiomatnda berilgan ma'lumotni turli shaklda, xususan, jadval, chizma, grafik ko'rinishida ifodalay olish
OTBMT.A.TT.6	audiomatnni og'zaki aytib bera olish va matn ko'rinishida yozib bera olish
OTBMT.A.TT.7	tinglanganlar asosida xulosa qilish va xulosani dalillar bilan asoslay olish
OTBMT.A.TT.8	dialogik nutq va suhbatda tomonlarning vazifasi, fikri va qarashlarini farqlay olish;

LINGVISTIK KOMPETENSIYALAR

Lingvistik malaka

(fonetika, imlo, leksikologiya, morfologiya, sintaksis)

Fonetika

OTBMT.L.F.1	nutq tovushlarining ma'no farqlash vazifasini anglash va izohlay olish
OTBMT.L.F.2	fonetik hodisalar (tovush tushishi, tovush orttirilishi, tovush almashishi) ni bilish va izohlay olish
OTBMT.L.F.3	ohang va urg'uni bilish va qo'llay olish

Imlo me'yorlari

OTBMT.L.IM.1	harflar imlosini bilish va yozma nutqda to'g'ri qo'llay olish
OTBMT.L.IM.2	asos va qo'shimchalar imlosini bilish va yozma nutqda to'g'ri qo'llay olish

OTBMT.L.IM.3	soʻzlarni qoʻshib, ajratib va chiziqcha bilan yozish hamda koʻchirish qoidalariga amal qilish

Leksikologiya

OTBMT.L.L.1	sinonimlar, sinonimik qatordagi uslubiy farqlarni tushunish va toʻgʻri qoʻllay olish
OTBMT.L.L.2	omonim, paronimlarni farqlash, ularni nutqda toʻgʻri qoʻllay olish
OTBMT.L.L.3	soʻzning koʻp maʼnoliligi, bosh va koʻchma maʼnolarni farqlash, koʻchma maʼnoni hosil qiluvchi birliklarni nutqda toʻgʻri qoʻllay olish.

Morfologiya

OTBMT.L.M.1	soʻzni tarkibiy qismlarga ajratish, asos va qoʻshimchani, tub va yasama soʻzlarni farqlash; qoʻshimchalarning shakldosh, maʼnodosh, zid maʼnoliligini bilish, nutqida qoʻllay olish
OTBMT.L.M.2	mustaqil soʻz turkumlari (feʼl, ot, sifat, son, ravish, olmosh), ularning maʼno turlarini oʻzaro farqlash, uslubiy xususiyatlarini tushunish hamda nutqda toʻgʻri qoʻllay olish
OTBMT.L.M.3	yordamchi soʻz turkumlari (bogʻlovchi, koʻmakchi, yuklama)ni oʻzaro farqlash, ularning uslubiy xususiyatlarini tushunib izohlay olish hamda nutqda toʻgʻri qoʻllash
OTBMT.L.M.4	alohida soʻz turkumlari (modal, taqlid va undov soʻzlar) ni oʻzaro farqlash, ularning uslubiy xususiyatlarini tushunib izohlay olish hamda nutqda toʻgʻri qoʻllash
OTBMT.L.M.5	tinish belgilarini toʻgʻri qoʻllash

Sintaksis

OTBMT.L.S.1	soʻz birikmasi, gap va uning turlarini farqlay olish va nutqida toʻgʻri qoʻllash
OTBMT.L.S.2	gap boʻlaklarining oʻzaro bogʻliqligini, tartibini tushunish va nutqda toʻgʻri qoʻllay olish
OTBMT.L.S.3	sintaktik birliklarni farqlash va nutqda toʻgʻri qoʻllay olish
OTBMT.L.S.4	tinish belgilarini toʻgʻri qoʻllash

TIL VA ADABIYOT FANLARI ORQALI O'QUVCHIDA TAYANCH KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA TAVSIYALAR

Umumiy o'rta ta'lim tizimida o'quvchida fanga oid kompetensiyalar bilan birga tayanch kompetensiyalar shakllantirilishi belgilab berilgan. Til va adabiyot fanlari bloki yo'nalishidagi fanlar orqali o'quvchining o'zlashtirgan bilimlari asosida o'zini o'zi mustaqil rivojlantirish, egallangan bilim, ko'nikma va malakasini turli vaziyatlarda qo'llay olishga qaratilgan tayanch kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat. Jumladan, kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirishda davlat tili hamda xorijiy tillarni o'zlashtirishda mustaqil, ijodiy fikrlash, yozma va og'zaki ravon bayon etish malakalarini shakllantirishda ona tili bo'yicha o'zlashtirgan bilimlarini muloqot jarayonida qo'llash malakasini rivojlantirish lozim.

Fanlarni o'qitishda axborot bilan ishlash kompetensiyasini samarali rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytiruvchi zamonaviy axborot-telekommunikatsiya vositalaridan muntazam foydalanish zarur. Bunda o'quvchini fanga oid axborotlarni turli manbalardan izlash, tahlil qilish va axborot xavfsizligiga rioya qilgan holda axborot vositalari bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantirishda mobil qurilma (telefon, planshet va boshqa gadjet) lardan foydalanish tavsiya etiladi.

O'z-o'zini rivojlantirish kompetensiyasini shakllantirishda umuminsoniy fazilatlarga ega bo'lish, vatanni sevish, huquqiy, iqtisodiy bilimlarga ega bo'lish, yangiliklarga intilish va o'zlashtirgan nazariy bilimlari asosida mustaqil qaror qabul qilish, jamiyatda ro'y berayotgan progressiv va innovatsion o'zgarishlardan xabardor bo'lish hamda ulardan kundalik hayotda foydalana olishga o'rgatish zarur.

Ijtimoiy-emotsional va fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirishda fuqarolik burchi, ijtimoiy va siyosiy rivojlanish, favqulodda vaziyatlar, ekologik muammolar haqida bilimlarga ega bo'lish hamda badiiy va san'at asarlarini tushunishdan, ularni asrashda tashkilotchilik xislatlarini rivojlantirishdan iborat.

ONA TILI FANI BO'YICHA UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARI BITIRUVCHILARIGA QO'YILADIGAN TALABLAR

OG'ZAKI NUTQ MALAKASI

	o'zbek adabiy tili me'yorlariga amal qilgan holda turli nutqiy vaziyatlarda ravon so'zlay olish
	mavzu yuzasidan nutq tayyorlay olish va uni bayon qilish, mavzu doirasidagi fikr va g'oyalarini taqdimot ko'rinishida namoyish qilish
	munozaralarda ishtirok etish, fikrlarni umumlashtirish va munosabat bildira olish
	badiiy matnni yoddan ifodali aytish, bunda ohang, ovoz tovlanishlari va to'xtam (pauza) dan o'rinli foydalana olish

YOZMA NUTQ MALAKASI

	o'z fikr va hissiyotlarini imlo, punktuatsion, uslubiy qoidalarga rioya qilgan holda to'g'ri, izchil, ifodalash, shuningdek, ma'lumotni belgilangan hajm talabiga ko'ra yoza olish
	turli maqsad va har xil o'quvchiga mo'ljallangan matnlarni yoza olish, xususan, ma'lum narsa/hodisa haqida yozma ma'lumot yetkaza olish
	materiallarni tartiblash va umumlashtirish, fikr va dalillarni tafsilotlar bilan asoslab yoza olish
	yoza nutqining ta'sirchanligini oshirish maqsadida ifoda vositalarni o'rinli qo'llay olish
	matnning izchilligi ta'minlash va saviyasini oshirish uchun so'z va grammatik vositalarni to'g'ri qo'llay olish
	imlo, uslub va punktuatsion me'yorlarga rioya qilish.

ANGLASH MALAKASI

O'QISH VA TUSHUNISH

	matnning uslubini farqlagan holda ravon va ifodali o'qiy olish;
	matnda til qanday qo'llanganini, xususan, har bir so'z, so'z birikmasi va gap shaklining qanday ma'no tashiyotganini, nega aynan shu so'z, birikma yoki gap qo'llanganini, matn tuzilishi va uning tarkibiy qismlarini bog'lovchi vositalarning vazifasini tushuna olish;
	ibora (idioma)lar, maqol va aforizmlarning matnga qo'shadigan hissasini aniqlay olish
	matn mazmuniga mos sarlavha (lar)ni topa olish
	matn obyektiga muallifning nuqtayi nazarini aniqlay olish
	xulosa chiqarish, xulosani matnda berilgan hodisaga bog'lay olish

matnning yozilishidan qanday maqsad ko'zlanganini, qaysi toifadagi o'quvchiga mo'ljallanganini, qanday kontekstda yozilganini bilish va bu bilimni matni yaxshiroq tushunish uchun qo'llay olish.

TINGLAB TUSHUNISH

monologik nutq va suhbatni tinglab tushuna olish

jonli nutq va audiomatn mavzusi yuzasidan tilga olingan tafsilotlarni belgilay olish;

berilgan savollarni tushuna olish va javob bera olish

so'roq gap, darak gap, undov gaplar va kinoya ohangidagi farqni tushunish;

audiomatnda berilgan ma'lumotni turli shaklda, xususan, jadval, chizma, grafik ko'rinishida ifodalay olish

audiomatnni og'zaki aytib bera olish va matn ko'rinishida yozib bera olish

tinglanganlar asosida xulosa qilish va xulosani dalillar bilan asoslay olish

dialogik nutq va suhbatda tomonlarning vazifasi, fikri va qarashlarini farqlay olish;

LINGVISTIK MALAKA

(fonetika, imlo, leksikologiya, morfologiya, sintaksis)

FONETIKA

nutq tovushlarining ma'no farqlash vazifasini anglash va izohlay olish

fonetik hodisalar (tovush tushishi, tovush orttirilishi, tovush almashishi) ni bilish va izohlay olish

ohang va urg'uni bilish va qo'llay olish

IMLO ME'YORLARI

harflar imlosini bilish va yozma nutqda to'g'ri qo'llay olish

asos va qo'shimchalar imlosini bilish va yozma nutqda to'g'ri qo'llay olish

so'zlarni qo'shib, ajratib va chiziqcha bilan yozish hamda ko'chirish qoidalariga amal qilish

LEKSIKOLOGIYA

sinonimlar, sinonimik qatordagi uslubiy farqlarni tushunish va to'g'ri qo'llay olish

omonim, paronimlarni farqlash, ularni nutqda to'g'ri qo'llay olish

so'zning ko'p ma'noliligi, bosh va ko'chma ma'nolarni farqlash, ko'chma ma'noni hosil qiluvchi birliklarni nutqda to'g'ri qo'llay olish.

MORFOLOGIYA

	soʻzni tarkibiy qismlarga ajratish, asos va qoʻshimchani, tub va yasama soʻzlarni farqlash; qoʻshimchalarning shakldosh, maʼnodosh, zid maʼnoliligini bilish, nutqida qoʻllay olish
	mustaqil soʻz turkumlari (feʼl, ot, sifat, son, ravish, olmosh), ularning maʼno turlarini oʻzaro farqlash, uslubiy xususiyatlarini tushunish hamda nutqda toʻgʻri qoʻllay olish
	yordamchi soʻz turkumlari (bogʻlovchi, koʻmakchi, yuklama)ni oʻzaro farqlash, ularning uslubiy xususiyatlarini tushunib izohlay olish hamda nutqda toʻgʻri qoʻllash
	alohida soʻz turkumlari (modal, taqlid va undov soʻzlar) ni oʻzaro farqlash, ularning uslubiy xususiyatlarini tushunib izohlay olish hamda nutqda toʻgʻri qoʻllash
	tinish belgilarini toʻgʻri qoʻllash

SINTAKSIS

	soʻz birikmasi, gap va uning turlarini farqlay olish va nutqida toʻgʻri qoʻllash
	gap boʻlaklarining oʻzaro bogʻliqligini, tartibini tushunish va nutqda toʻgʻri qoʻllay olish
	sintaktik birliklarni farqlash va nutqda toʻgʻri qoʻllay olish
	tinish belgilarini toʻgʻri qoʻllash

UMUMIY O'RTA TA'LIM O'QUVCHIIGA ONA TILI FANIDAN QO'YILADIGAN TALABLAR

X SINF

NUTQIY KOMPETENSIYA

(og'zaki nutq, yozma nutq, anglash (o'qish va tushunish, tinglab tushunish))

OG'ZAKI NUTQ	
	o'zbek tilining adabiy me'yorlariga rioya qilgan holda rasmiy va norasmiy vaziyatlarda ta'sirchan va ravon so'zlay olish
	nutqiy vaziyatlarda suhbat va munozara odobiga rioya qilgan holda og'zaki muloqotga kirisha olish
	har qanday mavzu yuzasidan nutq tayyorlay olish, mavzudan chetlashmagan holda fikr va g'oyalarini taqdimot ko'rinishida ifodalay olish;
	murakkab grafik chizma hamda diagrammalarni og'zaki ifodalab bera olish
	she'rlarni yoddan ifodali o'qish, dramatik asarlardan parchalar ijro eta olish, bunda til vositalarining mazmunini anglash, ohang, ovoz past-balandligi, to'xtam(pauza)dan o'rinli foydalana olish
	munozaralarda ishtirok etish, aytilganlarni umumlashtirish va xulosalay olish

YOZMA NUTQ	
	berilgan matn, rasm, audiomaterial asosida imlo va uslubiy qoidalarga rioya qilgan holda o'z fikr va hissiyotlarini to'g'ri, izchil ifodalash, shuningdek, turli mazmundagi 20–25ta gapdan iborat matn yoza olish
	turli maqsad va turli auditoriyaga mo'ljallangan turli uslubdagi matnlarni yoza olish, xususan, biror narsani tushuntirish yoki ma'lum narsa yoki hodisa haqida ma'lumot yetkazish uchun yoza olish
	materialni tartiblash va umumlashtirish, fikrlar va argumentlarni daliliy tafsilotlar bilan asoslagan holda esse va insho yoza olish
	yoza nutqining ta'sirchanligini oshirish maqsadida badiiy tasvir vositlarini qo'llay olish
	matnning izchilligini ta'minlash uchun so'zlar, grammatik qoidalar va strukturalarni to'g'ri qo'llay olish
	husnixat, tinish belgilari va imlo qoidalariga amal qilgan holda 160–170ta so'zdan iborat diktant yoza olish
	yoza nutqda grammatik, punktuatsion va imlo qoidalariga rioya qilish

	ish qog'ozlari (e'lon, tabriknoma, taklifnoma, tushuntirish xati, tarjimai hol, ariza, tavsifnoma, tavsiyanoma, tilxat, dalolatnoma, ishonchnoma, yo'riqnoma, shartnoma, buyruq, buyruqdan ko'chirma)ni to'g'ri yoza olish

ANGLASH	
O'QISH VA TUSHUNISH	
	matnning uslubini farqlagan holda ravon va ifodali o'qish
	badiiy matn turlari(hikoya, she'r, drabl, drama)ning shakliy va mazmuniy xususiyatlarini farqlash, matn tuzilishiga xizmat qiluvchi grammatik vositalarning vazifasini tushunish
	o'zbek tiliga xos bo'lgan ibora(idioma)lar maqol va aforizmlarning matnga qo'shadigan hissasini aniqlay olish; muallifning so'z qo'llash mahoratiga unosabat bildira olish
	axborot matnlari(ilmiy va ommabop maqola, yo'riqnoma, grafik tasvir va jadvallar, tahliliy va tanqidiy matnlar, qiyoslash matnlari)ning muhim va nomuhim jihatlarni ajratish, xatboshilarni aniqlay olish
	o'qish strategiyalari (eski bilimlarni qo'llash, bashorat qilish, asosiy g'oyani aniqlab olish, so'roqlash, xulosalar chiqarish, tasavvur qilish, hamkorlikda o'qish)dan amalda foydalana olish
	xulosa chiqarish, xulosani matnda berilgan hodisaga bog'lay olish

TINGLAB TUSHUNISH	
	badiiy matnlarning yozma va audio shakllarini taqqoslagan holda ma'nodagi o'zgarishlar haqida fikr yurita olish
	audiomaterialni og'zaki aytib bera olish va matn ko'rinishida yozib bera olish
	audio yoki videomaterialda berilgan ma'lumotni yozma, grafik va rasm ko'rinishida ifodalay olish
	gap ohangidagi uslubiy bo'yoqdor vositalarni ajratish va tahlil qila olish
	eshitilganlar asosida xulosa qilish va xulosani dalillar bilan asoslay olish
	tinglash jarayonida mazmuni tushunishdagi to'siqlarni anglash va bartaraf eta olish

LINGVISTIK KOMPETENSIYA

TILNING IFODA IMKONIYATLARI	
	fonetik vositalarning badiiy-estetik vazifasini farqlash va nutqda ulardan to'g'ri foydalana olish
	so'zning ma'no va shakl munosabatlarini farqlash, nutqda to'g'ri qo'llay olish

	soʻzning maʼno nozikliklarini farqlash, nutqda toʻgʻri qoʻllay olish
	ona tilining boyish manbalarini, tarixiy, eskirgan, arxaik va yangi soʻzlarni farqlash, nutqda ulardan toʻgʻri foydalana olish
	nutqda qoʻllangan barqaror birikmalarning estetik vazifasini aniqlay olish
	maʼno koʻchish yoʻllarini farqlash, matndagi oʻrnini tahlil qila olish
	morfologik vositalarning badiiy-estetik vazifasini farqlash va nutqda toʻgʻri foydalana olish

UQTIRISH XATI

DTSda umumiy o'rta ta'lim muassasalarida ona tili o'qitishning asosiy maqsadi quyidagicha belgilangan: "o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda to'g'ri va ravon bayon qiladigan, kitobxonlik madaniyati shakllangan, mustaqil va ijodiy fikrlay oladigan, o'zgaralar fikrini anglaydigan – muloqot va nutq madaniyati rivojlangan shaxsni kamol toptirishdan iborat".

Ona tili fanini o'qitishning asosiy vazifasi sifatida "o'quvchi shaxsini fikrlashga, o'zgaralar fikrini anglashga, o'z fikrini og'zaki hamda yozma shaklda savodli bayon qila olishga qaratilgan nutqiy kompetensiyani shakllantirish; o'quvchida grammatikaga oid o'zlashtiriladigan bilimlarni (fonetika, leksikologiya, yozuv, so'zning tarkibi, so'z yasalishi, morfologiya, sintaksis, yozuv va imlo, tinish belgilari, nutq uslublari, stilistikaga oid tushunchalarni) rivojlantirish; ona tilining keng imkoniyatlaridan unumli foydalangan holda to'g'ri va ravon bayon eta olishni rivojlantirishga qaratilgan lingvistik kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat" ekanligi belgilangan.

Mazkur o'quv dasturi kognitiv, ya'ni tilga oid malaka va ko'nikmani rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lib, Ona tili faniga shunchaki o'quv predmeti sifatida qaralmaydi. Bunda ona tili butun borliqni: tabiat, jamiyat, fanlarni, o'zlikni anglash va o'rganish vositasiga aylantiriladi. O'quvchi Ona tili fanini o'zlashtirish jarayonida tildan turli ijtimoiy munosabatlarda to'g'ri va o'rinli foydalanishni o'rganadi. Matematika, fizika, kimyo, biologiya, geografiya, iqtisod, jamiyatshunoslik kabi fanlarni o'zlashtirishda til omilini his qiladi. Muayyan soha mutaxassisiga aylanganida, maktabda olgan bilim, ko'nikma va malakalaridan foydalanib o'zbek tilida ish yuritish, nutq so'zlash, turli uslublarda yoza olish, qarashlarini erkin ifodalagan holda fikrini boshqalarga turli shakllarda samarali tarzda yetkazishni, eng muhimi, teran fikrlashni biladi.

Boshlang'ich ta'lim 1- sinf o'quv dasturining tarkibi quyidagicha:

1. Tayyorgarlik davri (tayyorgarlik davrida o'qish hamda yozuv darslari).
2. Alifbe davri (o'qishga va yozishga o'rgatish).
3. Ona tili.

2–4- sinflar uchun Ona tili fani dasturi o'quvchining yosh xususiyatlari va shunga muvofiq nutqiy ehtiyojlaridan kelib chiqib tuzilgan.

5–11- sinflar uchun Ona tili fani dasturi boshlang'ich sinfda egallanadigan nutqiy va lingvistik kompetensiyalarning uzviy davomi bo'lib, soddadan murakkabga tamoyili asosida ishlab chiqilgan.

Ona tilidan ta'lim mazmuni tilning barcha xususiyat va qonuniyatlari parallel ravishda soddadan murakkabga tomon, amalda qo'llash ehtiyojidan kelib chiqqan holda o'rgatishga asoslangan, ya'ni malaka talablarida ko'rsatilgan ko'nikma va malakalarni egallash uchun nutqiy mavzu doirasida qaysi grammatik va til sathlari bo'yicha bilim zarur bo'lsa, shundan o'quvchining yosh xususiyatlari va o'quv imkoniyatlarini hisobga olgan holda foydalanilgan. Ketma ketlik hisobga olinmagan. Bir mavzuga

qayta-qayta murojaat qilinishi va uning doimiy murakkablashib borishiga e'tibor qaratilgan.

O'quv dastirida o'quvchi ehtiyoj sezadigan har qanday fan doirasida mavzular shakllantirilib, ularda til birliklaridan qanday foydalanish, nimalarga e'tibor berish kerakligi, ularning mashq va topshiriqlar orqali mustahkamlanishi fanlararo integratsiyani ta'minlashga xizmat qilgan.

O'quv materiallarini tanlashda turli uslubdagi qiziqarli ma'lumotlarni o'zida jamlagan yaxlit matnlar yoki yaxlit mazmun ifodalagan badiiy matn parchalarini o'qish, eshitish va tahlil qilish, bir xil mavzuda ikki xil uslubda yozilgan matnlarni o'zaro qiyoslash kabi jihatlar e'tiborga olingan.

Ona tilidan darsliklar yaratishda ona tilining boshqa fanlar bilan aloqasini ta'minlashga, ona tilining barcha ta'lim muassasalarida o'qitiladigan fanlar, o'quv predmetlarining o'rganish va o'rgatish vositasi ekanligini chuqur anglagan holda undan ilmiy va amaliy faoliyatda foydalanishga, ijtimoiy hayotning turli qirralarini aks ettirishga, shuningdek, ta'lim oluvchilarning yosh, gender va etnomadaniy xususiyatlariga, to'rtta lisoniy malakaning baravar shakllantirishga e'tibor qaratilishi lozim.

O'quvchini xalqaro baholash – o'qish savodxonligini baholovchi PIRLS hamda PISA dasturlariga tayyorlash maqsadida o'qib tushunish malakalarini shakllantirishga qaratilgan mashq va topshiriqlar darslik mazmuniga singdiriladi.

O'quv dasturi ta'lim muassasasining metod birlashmasida o'rganilib, o'quvchining o'quv imkoniyatlarini e'tiborga olgan holda belgilangan soatlar doirasida 15 foizgacha o'zgartirilishi mumkin. Mazkur o'zgarishlar tegishli tartibda pedagogik kengashda tasdiqlanishi lozim.

O'quv dasturida ona tili chuqur o'rganiladigan davlat ixtisoslashtirilgan umumta'lim muassasalari uchun alohida mavzular berilmay, mavjud nutqiy mavzularning o'qituvchining ijodiy va kreativ yondashuvi asosida o'nalishga mos ravishda

X SINF (68 soat)

I bo'lim. MUHABBAT O'ZI NIMA? (5 soat)

Ushbu bobda o'quvchilar:

muhabbat tushunchasi, muhabbatning inson hayotida tutgan o'rni, insonning kasbiga, fanga, mashg'ulotiga, hayvonlarga, buyumlarga va boshqalarga muhabbati, muhabbatni ifodalash usullari, kechagi va bugungi muhabbat izhor qilishdagi farqlar, ishq, sevgi, muhabbat, yoqtirish, yaxshi ko'rish, ixlos qilish tushunchalari o'rtasidagi farqlar, "muhabbat va sadoqat", "muhabbat va boylik", "muhabbat va axloq" tushunchalari munosabati haqidagi informativ matnlar bilan tanishadilar va tahlil qiladilar;

o'qilgan va tinglangan matnlar asosida ochiq va yashirin ma'lumotlarni tushunish, munosabat bildirish ko'nikmalarini rivojlantiradigan mashqlarni bajaradilar;

matn turlari, yozma va audio matn, badiiy va informativ matn, ijodiy matn (esse) qanday yaratilishi, og'zaki nutq va uni tushunishning o'ziga xosliklari, tushunishga tayyorlanish (eski bilimlarni qo'llash, tasavvur qilish, bashorat qilish) qoidalari bilan tanishadilar; nutq uslublari, so'zlarning bog'lanishi, ibora, sinonim va antonimlar uslubiyati yuzasidan bilimlarini kengaytiradilar

II bo'lim. JAMIYATNING BIR BO'LAGIMAN (5 soat)

Ushbu bobda o'quvchilar:

jamiyatdan ayro inson, milliy va turli xalqlarga xos urf-odatlar, ism qo'yish bilan bog'liq odatlar, insonning jamiyatdagi o'rni haqidagi informativ matnlar bilan tanishadilar va tahlil qiladilar;

o'qilgan va tinglangan matnlar asosida ochiq va yashirin ma'lumotlarni tushunish, munosabat bildirish ko'nikmalarini rivojlantiradigan mashqlarni bajaradilar;

fikrni og'zaki adabiy tilda ifodalashga tayyorlanish, fikrni tartiblash (kirish, asosiy qism, xulosa), matn sarlavhasi, yozish uchun tanlangan mavzu yuzasidan material to'plash, nafas va hayajonni boshqarish qoidalari bilan tanishadilar; paronim, eskirgan so'zlar va inkor shakllar uslubiyati, bosh harflar imlosi, olmoshning uslubiy imkoniyatlariga doir bilimlarini kengaytiradilar.

III bo'lim. HUQUQDAN BURCHGACHA (8 soat)

Ushbu bobda o'quvchilar:

shaxsning huquqlari, mualliflik huquqi, gender tengligi, shaxs mas'uliyati haqidagi informativ matnlar bilan tanishadilar va tahlil qiladilar;

o'qilgan va tinglangan matnlar asosida ochiq va yashirin ma'lumotlarni tushunish, munosabat bildirish ko'nikmalarini rivojlantiradigan mashqlarni bajaradilar;

fikrni og'zaki ifodalashda ravonlikni saqlash, matnda ochiq ifodalangan ma'lumotlarni tushunish, epigraf, tezisga doir qoidalar bilan tanishadilar; atamalar, unli va undoshlar imlosiga doir bilimlarini kengaytiradilar.

Mustahkamlash va nazorat ishlari (4 soat)

IV bo'lim. MEN VA BOSHQALAR (3 soat)

Ushbu bobda o'quvchilar:

shaxsning "men"i, olomon madaniyati, shaxsning o'zgaralar bilan munosabati haqidagi informativ matnlar bilan tanishadilar va tahlil qiladilar;

o'qilgan va tinglangan matnlar asosida ochiq va yashirin ma'lumotlarni tushunish, munosabat bildirish ko'nikmalarini rivojlantiradigan mashqlarni bajaradilar;

fikrni og'zaki adabiy tilda ifodalashda sheva, jargon, varvarizm va vulgarizm elementlaridan tiyilish, matnda vizual ifodalangan ma'lumotlarni o'qish va xatboshiga doir qoidalar bilan tanishadilar; egalik shakllari, birlik va ko'plik, kirish va kiritmalar uslubiyatiga doir bilimlarini kengaytiradilar.

V bo'lim. RUHIY TARBIYA (4 soat)

Ushbu bobda o'quvchilar:

e'tiqod, vijdon erkinligi, halollik, keng ildiz otgan illatlar (yolg'onchilik, tuhmat qilish, g'iybatchilik...) haqidagi informativ matnlar bilan tanishadilar va tahlil qiladilar;

o'qilgan va tinglangan matnlar asosida ochiq va yashirin ma'lumotlarni tushunish, munosabat bildirish ko'nikmalarini rivojlantiradigan mashqlarni bajaradilar;

fikrni og'zaki adabiy tilda ifodalashda ma'nosiz birliklardan (demak, masalan, o'sha va b.) foydalanmaslik, matnda ko'chma ma'noda qo'llangan birliklarni anglash, fikrni og'zaki adabiy tilda ifodalashda argumentlardan foydalanishga doir qoidalar bilan tanishadilar; jargonlar, qo'shma gap va gap bo'laklari tartibi uslubiyatiga doir bilimlarini kengaytiradilar.

VI bo'lim. TILIM – BOYLIGIM (7 soat)

Ushbu bobda o'quvchilar:

"So'z latofati" va "So'z xususida so'z" asarlaridan parchalar, "qog'ozga o'ralgan" so'zlar, til "ekologiyasi" haqidagi informativ matnlar bilan tanishadilar va tahlil qiladilar;

o'qilgan va tinglangan matnlar asosida ochiq va yashirin ma'lumotlarni tushunish, munosabat bildirish ko'nikmalarini rivojlantiradigan mashqlarni bajaradilar;

matnda yashirin ifodalangan ma'lumotlarni fahmlash, fikrni asoslash, fikrni og'zaki adabiy tilda ifodalashda ibora, maqol, hikmatli so'zlardan foydalanishga doir qoidalar bilan tanishadilar; so'z yasovchi qo'shimchalar uslubiyati, shevaga xos so'zlar, asos va qo'shimchalar imlosiga doir bilimlarini kengaytiradilar.

Mustahkamlash va nazorat ishlari (4 soat)

VII bo'lim. FAN VA TEXNOLOGIYALAR (6 soat)

Ushbu bobda o'quvchilar:

Nobel mukofoti, Nobel mukofoti laureatlari nutqi, Silikon vodiysi, kelajak kasblari, tabiat va ixtirolar, Innovatsion rivojlanish vazirligi haqidagi matnlar bilan tanishadilar va tahlil qiladilar;

o'qilgan va tinglangan matnlar asosida ochiq va yashirin ma'lumotlarni tushunish, munosabat bildirish ko'nikmalarini rivojlantiradigan mashqlarni bajaradilar;

matn mazmuni asosida savollar tuza olish, yozma nutqda mavzuga mos maqol, matal, idioma, sitatalardan foydalanish, fikrni og'zaki adabiy tilda ifodalashda noverbal vositalardan foydalanish, matnni mazmuniy bloklarga ajratish, yozma nutqda takrorlardan tiyilish, og'zaki nutqda ovozni balandlatish va pastlatishdan o'rinli foydalanishga doir qoidalar bilan tanishadilar; zamon, fe'l nisbati, shaxs-son qo'shimchalari hamda yordamchi so'zlar uslubiyati, qo'shib, ajratib va chiziqcha bilan yozish imlosiga doir bilimlarini kengaytiradilar.

VIII bo'lim. BOY BO'LSAM... (5 soat)

Ushbu bobda o'quvchilar:

boylik tushunchasi, boylarga munosabatda kecha va bugungi farqlar, pul, qashshoqlik sabablari, milliarderlar hayotidan hikoya qiluvchi informativ matnlar bilan tanishadilar va tahlil qiladilar;

o'qilgan va tinglangan matnlar asosida ochiq va yashirin ma'lumotlarni tushunish, munosabat bildirish ko'nikmalarini rivojlantiradigan mashqlarni bajaradilar;

matndagi asosiy va yordamchi ma'lumotlarni aniqlash, yozma matnning kirish qismini shakllantirish, mustaqil nutq va uni ifodalash qoidalari bilan tanishadilar; ko'chim turlari, kelishik shakllari uslubiyati, vulgarizm va varvarizmlar, subyektiv munosabat ifodalovchi shakllar uslubiyati, nuqta, so'roq, undovning qo'llanishiga doir bilimlarini kengaytiradilar

IX bo'lim. KINO SANOATI

(9 soat)

Ushbu bobda o'quvchilar:

kino sanoati, kassabop filmlar, adabiyot va kino, seriallar, o'zbek kinematografiyasiga doir informativ matnlar bilan tanishadilar va tahlil qiladilar;

o'qilgan va tinglangan matnlar asosida ochiq va yashirin ma'lumotlarni tushunish, munosabat bildirish ko'nikmalarini rivojlantiradigan mashqlarni bajaradilar;

bahs va bahslashish odobi, matndan xulosalar chiqarish, yozma matnning xulosa qismini shakllantirish, suhbatlashish odobi, matn muallifining nuqtayi nazariga baho berishga doir qoidalar bilan tanishadilar; vergul, tire, qo'shtirnoq, ikki nuqta, nuqtali vergulning qo'llanishiga doir bilimlarini kengaytiradilar.

Mustahkamlash va nazorat ishlari (4 soat)

X bo'lim. TABIAT VA INSON

(4 soat)

Ushbu bobda o'quvchilar:

olam va ekologiya, insonning tabiatga ta'siri, Qizil kitob, ekologik muammolar haqidagi matnlar bilan tanishadilar va tahlil qiladilar;

o'qilgan va tinglangan matnlar asosida ochiq va yashirin ma'lumotlarni tushunish, munosabat bildirish ko'nikmalarini rivojlantiradigan mashqlarni bajaradilar;

yoza matnni qisqartirish, yoza matnni kengaytirish, turli nutqiy vaziyatlarda muloqot qilishning o'ziga xosliklari, o'qish davomida tushunishga ta'sir etuvchi omillarga doir ma'lumotlar bilan tanishadilar; qavs, ko'pnuqtaning qo'llanishi, asos va qo'shimchalar imlosi, ko'chirma va o'zlashtirma gap uslubiyatiga doir bilimlarini kengaytiradilar

Mustahkamlash, takrorlash va nazorat ishlari (12 soat).